

POSSIBILITIES AND LIMITATIONS OF TERRITORIAL COOPERATION AMONG SERBIAN AND EUROPEAN TOWNS

BRANKA TOŠIĆ^{1*}, ZORA ŽIVANOVIĆ¹

¹*Univerzity of Belgrade, - Faculty of Geography, Studentski trg 3/III, Belgrade, 11000 Serbia*

Abstract: This paper deals with the significant European aims of the process of intra-continental integration, as well as the role of the urban centers in its transregional cooperation. Although the process of transborder cooperation of towns exists also in other parts of the world, the roots of that complex form of cooperation appeared rather early in Western Europe. The area of Central Europe, especially the politically unstable southeastern part of the continent, are considerably late in this process. Serbia, especially its western and southern parts, is even more late in transborder regional cooperation of towns. The paper emphasizes that towns of Serbia, as development carriers with their intellectual potentials, have to express the ideas on starting the international actions. The possibilities are extensive: activation of neglected cooperation relations, improvement of technological and economical development, modernization of infrastructural systems, cooperation in culture, education, sports and recreation, environmental protection, etc. Towns need to find the ways for all kinds of cooperation with surrounding towns, if such cooperation gives the results which are favourable for both parties. Isolation from the world courses would lead to long-term stagnation.

Key words: town, transborder cooperation, isolation, possibilities, South-Eastern Europe, Serbia

Introduction

New conditions which occurred in Central, East and South East Europe at the end of twentieth century, such as political and democratic changes, more intense process of integrating countries in this part of Europe and widening European Union (EU) under the preassumptions of creating unified market, have widened and deepened cross-border cooperation among border regions in this area.

Forms of the European cross-border cooperation include wide scope of modalities (cooperation of urban centers, internally connecting regions and other territories, cooperation along water catchment areas and alike). Since urban centers have the most active role in transformation of an area, not only on the local but also on regional or national levels, these territorial units have attracted special attention, both in the European regional policy of spatial development and within aspirations towards further European integrational processes.

The reason of cross-border cooperation within the European territory is to carry out EU initiatives by parallel incentives and stimulation to urban centers, municipalities and regions in border areas to cooperate. Therefore, the application of policy options

* brankat@ikomline.net

This paper belongs to science project No. 176017, Ministry of Education and Science of the Republic of Serbia.

demands active support of regional and local level, from small towns in rural areas to metropolitan regions.

There are numerous examples, mainly of urban centers in Western Europe, which lie on both sides of state borders and have successful cooperation (the example of successful cooperation in the North Europe is along the border between Sweden and Finland (Haparanda and Tornio), the other is between Belgium and Holland (Baarle-Hertog and Baarle Nassau). The next ones are on the junction of three borders in Basel (France-Germany-Switzerland), on border between France and Spain (Consortium Bidassoa and Txingudi), on border between Italy and Slovenia (Gorizia and Nova Gorica), etc.. Geographic position, small distance, demographic changes in Eastern Europe, accession of the Slovak Republic to EU, economic transition and accelerated development have influenced the more intense cooperation of Vienna and Bratislava (Finka M., 2006; Jasso M., 2006). Cooperation in distribution of public services within twin cities, for instance, can gain great economic benefits. Cooperation of East and Southeast European centers, however, runs mainly in the field of non-economic activities, first of all culture (Korcelli-Olejniczak E., 2006). As cooperation among urban centers in this part of Europe is insufficiently developed, municipalities and centers can follow experiences of Western European countries and use that model for their own successful crossborder cooperation.

Unlike other areas of the EU, trans-border and interregional cooperation in Central and Eastern Europe is poorly existent (Smith K.E., 2005; Renner S., Trauner F., 2009). The attitude of the state, citizens' attitudes, and unresolved national issues may restrain the process of European integration (Gabel M., 1998; Pinheiro P.L.J., 2009). In contrast, public opinion can positively influence the development of the EU by determining the nature of integration process with the support of various projects (Garry J., Tilley J., 2009; Carbone M., 2008).

The cross-border cooperation of European towns can not get developed without solving certain problems which have appeared in towns of post-socialist European countries during their transitional period. The major difficulties are still unstable political relations, low level of information exchange, inadequate legislation with poor capacities of local administration, as well as lack of initiative for cooperation between towns. Therefore, many programs and initiatives of the EU (one of them in the last period is Territorial Agenda (Group of authors, 2006), as well as IPA - Instrument for Pre-Accession Assistance in the period 2007-2013 for countries of Western Balkans and Turkey) stir up the cooperation of regions and towns as very important for the integration process, for pursuing their development and for increasing their accessibility and competitiveness, so important for new entrepreneurs.

Why it is not all that easy in Serbia?

Regardless of the considerable progress in the process of developing initial crossborder cooperation among urban centers, there are yet many problems in Serbia on its way towards networking within the European framework.

Towns of Serbia urgently need appropriate legal status, which slows down not only their cooperation with other European centers in the last period, but also unables more effective and functional connecting different territorial levels of governments hampering strategic development planning. However, the new laws can empower towns with jurisdictions other than municipal ones.

The Constitution and other legal acts from 1991 on, have carried out strong centralization of the system, thus narrowing functional competencies of local self-government. Jurisdictions of municipalities and urban centers have been decreased and put under control of central authority. System of complete financial dependence of local

authorities from central decision making has been established. Unfortunately, necessary changes of status, jurisdictions and town organizations in Serbia had not been made not even after 2000 (Milenković D., Damjanović D., 2007). Serbia does not have policentrism as state policy, although due to geographic characteristics and so far developing processes (distribution of urban settlements), it has significant morphological policentricity (Stojkov B., 2007). This problem is partially solved at the end of 2007, with adoption the new Constitution (2006) and set of acts on local self-government and territorial organization of Serbia (beginning of 2008) will hopefully contribute to long expected changes, especially when it comes to territorial units, which should take over authority from central governments, and which have gained the status of a city (Tošić B., Živanović Z., 2010).

Secondly, actual is the wide agreement in Serbia among political and academic circles on the need for regionalization, but not agreement on its nature. Serbia has been divided into five statistical regions which still have only formal status. Functioning of regionalization should be conducted from the bottom to the top, not the other way around, in order to form associations on local level which would have to have defined maximum of autonomy level. That would be the way for urban centers themselves to have greater jurisdictions.

Thirdly, creation of euro-regions as cross-border integrational territorial associations didn't have an absolute welcome in Serbia. Whereas first euro-regions had been formed in the early fifties by rich countries of Western Europe, euro-regions of Southeast Europe and the Balkans have begun to emerge on critical areas in the early ninties of the last century, after democratic changes in those countries. Since the foreign corporations had seen the interest also to position themselves in the region of Southeast Europe by cooperation with euro-regions, the federation between 20 euro-regions of Southeast Europe had been announced in 2006. When the negotiations had commenced, Bulgarian-Greek, Bulgarian-Romanian and Romanian-Moldavian euro-regions immediately gave their consent. There were certain problems with Serbia. Part of the Serbian public had negative attitude towards euro-regions, because it unjustly assumed that decrease of centralisation level would emerge as a negative effect. Foundation of euro-regions' federation, with critical mass of people living on these territories would have contributed to decentralization of the countries. Creation of conditions for strenghtening the euro-regions themselves can, allegedly, drive to occurance of separatism (Mijatović Z., 2006). Also, establishing soft borders as possible cause to negative processes (such as mass smuggling that has occured between Serbia and Romania and Serbia and Bulgaria on the other hand) is stated as unwanted side-effect.

Therefore, certain countries in Southeast Europe, as is the case with Serbia, not only very slowly enter the process of urban centers cross-border cooperation, but the parts of their political structures (both on local and state level) seriously disturb that process. Reasons for such behaviour are multiple, but mainly they could be connected to opposing integrative processes on intra- and inter-regional level, as well as on striving towards prevention of national legal functions and establishment of civil society in those areas.

It is specific both for the totality of Southeast Europe and Balcans that, apart of the fact that certain parts represent relatively unstable (in political sense) area, with many inter-border problems, partially unresolved issues regarding the status of national minorities as significant part in population, stay as another hurdle. As a consequence, it is one of the weakest intra- and inter-regionally connected area on the continent. Its political problems (minorities, borders), together with those coming up as products of inert and static systems - being the consequence of very slow process of real democratisation of the society as a whole, result also in slowing down its total development, as well as the stagnation of intra- and inter-regional and urban networking processes of belonging regions and urban centers. That is manifested also through a very slow process of more intense and of advanced polifunctional relations between those territories which, based on formed territorial and

functional structures, at certain extent represent partially consolidated micro and mezzo regions and are situated at certain border zones of a number of countries in this sensitive European area.

Certain problems in Serbian immediate neighbourhood have appeared as a consequence of antagonisms due to war conflicts and break-down of SFR Yugoslavia. Frequent changes of borders and formation of new states in the area of Western Balkans have fragmented the previously closely connected and inter-dependent area. This considerably slowed down the development of border areas. Cooling down the relations has also contributed to weakening the previous cooperation processes between Serbian urban centers and centers in former Yugoslav republics. Unfortunately, there are numerous examples of suspension of fraternization charters with towns in Serbia at the time when this country had been under sanctions. For example, French town Siren, Trenčín in Slovakia, Karlovac and Split in Croatia, and Mostar and Foča in Bosnia and Herzegovina, had stopped their cooperation with Kragujevac in Serbia, as well as Belgrade central municipalities with Sarajevo municipalities in Bosnia-Herzegovina and Skopje central municipalities in Macedonia; the cooperation had also been temporarily stopped between Subotica in Serbia and Osijek or Zagreb in Croatia on the other side, but it has been re-established, particularly on economic field, etc. Fraternities among these towns had been falling down without much „noise“, there were no conflicts nor official renouncing of the fraternizing town, only the cooperation had died out.

Possibilities for further cross-border cooperation of Serbian urban centers

Since cooperation of the centers in Southeast Europe is considerably lagging behind, some initiatives (based on results of the Forum of Cities and Regions of Southeast Europe held in Skoplje in November 2000, the Resolution which emphasizes the importance of NALAS, i.e. Network of National Associations of Local Authorities, thus cities of Southeast Europe, has been adopted; in Athens during 2003, six of Serbian municipalities are included as having full civil rights in the Network of Fraternization of the Cities in Mediterranean Area „AMFIKTIONI. This Association gathers 82 municipalities from Greece, France, Cipar, Italy, Palestine, Turkey, Israel, Albania and Serbia) with activities oriented to further cooperation of Serbian urban centers with centers in wider European surroundings exist nowadays.

The new Constitution of Serbia from 2006 has enabled return of the property, that had been deprived in the last decade, to cities and municipalities, but not yet enacted with relevant laws. The Constitution has also given the possibility of other jurisdictions to cities, apart from those formulated for units of local autonomy (municipalities).

The Strategy of Regional Development of Republic of Serbia for period 2007-2012, whose aims are related to supporting crossborder cooperation, institutional connecting, as well as strenghtening the international cooperation in the field of spatial and urban planning, has confirmed that support to international cooperation is going in positive direction (Grupa autora, 2005).

Since adoption of the Law on Local Self-government of the Republic of Serbia (December 2007), the legal status of Serbian cities is to a certain degree forwarded. Due to the advancement of local autonomy and its protection, these territories can form associations of cities and municipalities. Local self-government units can realize cooperation in the field of joint interest with suitable local self-government units in other countries as well as with international associations of local level units. The City of Belgrade and 23 cities have got specific jurisdictions from the Republic of Serbia based on their size and functional areas. Adoption of the Law on Local Self-government and the Law on Territorial Organization, as well as adoption of the Law on the City of Belgrade,

demonstrate canceling the monotype and setting the polytype or multilevel role in jurisdiction, both of cities and municipalities. Such process would be accomplished through local units, non-governmental and other numerous organizations of local communities (Milenković D., Damjanović D., 2007). According to the new legal requirements, the city of Belgrade and the cities of northern Serbia (province Vojvodina) acquired higher authority when it comes to planning of their own development. More successful managing of the state, more balanced regional development and more efficient use of territorial capital is expected to be accomplished by decentralization and appropriate territorial division of Serbia. When talking about cooperation between urban centers, regions and municipalities are powerful institutions which could realize territorial, economic, cultural and other integration by connecting with the neighbours in order to solve mutual issues.

After more than a decade of isolation, when many of the existing partnerships have faded away, great number of Serbian urban centers and municipalities have become interested in establishing partnerships with foreign centers. Considering the importance of decentralized cooperation and local actions in Europe, foreign centers have also been opening towards Serbia and gladly accepting such cooperation. Standing Conference of Towns and Municipalities (SCTM) has formed systematic base of foreign and domestic urban centers and municipalities - candidates for establishment of partnerships. Based on gained claims, expert service of the SCTM helps in finding appropriate partner to municipalities that are interested. Apart from that, SCTM is actively involved in giving support to municipalities in their efficient usage of the EU funds and successful programming and suggesting the projects financed by EU means, with total support by authorized Ministries, especially with the Ministry of Regional Development and Local Self-Government. In that sense, instruction for defining priority projects, on which centers and municipalities have to give their answers, is available to them. The Ministry has recommended establishing units within local and city administration which would continually deal with the initiatives regarding the cooperation.

Apart from SCTM, existence of European movement in Serbia is very significant, because it intercedes on "promotion of understanding, mutual recognition and cooperation between individuals, communities and states on the European territory and stimulation of overall and free communication among them, first of all in the cultural, informative, economic and political level" (from the Program of European Movement in Serbia). Their goal is Serbian membership in every European institution and organization, and basic mission is necessary influence on Serbian public in order to get engaged on creation of a democratic society with the aim to participate in the European projects. This Movement has been cooperating with several non-governmental organizations. Cooperation with Alliance of Free Centers and Municipalities in Serbia had been specially close up till the year 2000, whereas they mutually strive to open market towards the world, join into European integrations and economically connect with the neighbours (Minić J., 1999).

Modes of Serbian urban centers' cross-border cooperation

As the time goes by, different modes of Serbian urban centers' cooperation has developed with various intensity and success. Some of them have long tradition, whereas the others have been supported during last years by external European initiatives. The European Union gives more importance to cross-border cooperation between countries which are members and which are not members of the European Union (collaboration between Serbia and Hungary, Romania and Bulgaria). Moreover, in the current period EU supported cross-border collaboration between Serbian cities and cities of neighboring countries, which are not EU members as well (Bosnia and Herzegovina and Montenegro, while the collaboration

with Macedonia is not possible until defining the status of Serbian province Kosovo and Metohija takes place).

Cross-border collaboration between cities of Serbia has been enabled by Instrument for Pre-accession Assistance (IPA), which had been prescribed by EU Council Regulation (2006) and would be valid from 2007 to 2013. In that manner, Serbian cities, which are situated on the territory of border frames (approximately 68% of the territory of Serbia is covered by cross-border collaboration and there is 61% of total population), can collaborate with the regions in neighbouring countries. Unfortunately, the towns on the main axis of development of Serbia - Morava valleys are outside of the border areas (Tošić B., Djordjević J., 2004).

Transnational collaboration between the cities of Serbia is also supported by IPA funds, and is related to the area of Southeastern Europe or specific kinds of collaboration between the cities of countries which the Danube flows through or Podunavlje regions. Podunavlje region includes many projects which cover the area of protection, the economy development and sustainable development of tourism, building infrastructure etc. All projects within the above-mentioned programmes should be finished by 2013.

The massive type of Serbian towns' cooperation with towns over the world is fraternization, and with towns in the neighbouring countries is cross-border cooperation. There are also other modes of cooperation (Protocol of Cooperation, Friendship Charter, etc).

Also, there are different fields of transborder cooperation of Serbian centers:

- economic exchange and projects,
- communal systems and infrastructure,
- municipal organization and management,
- education,
- health,
- cultural programs and manifestations,
- sports,
- tourism, etc.

Cooperation where almost all Serbian cities or municipal centers participate is developed by fraternization. The highest number of foreign towns is from neighbouring countries or former republics of SFRY (Hungary, Romania, Bulgaria, Macedonia, Greece, Montenegro, Slovenia, Bosnia and Herzegovina, Italy), then from European countries (Slovakia, Czech Republic, Poland, Germany, France, Norway, Denmark, Russia, Ukraine, Turkey, Great Britain, Netherlands, Switzerland), but also from the overseas countries (Israel, USA, Zambia, Afghanistan, Japan, China).

The institution of fraternal towns has a long and unbroken tradition in Serbia. During the years of economic and political sanctions (1994-2000), cooperation between fraternal towns had decreased the sense of isolation, and today it gives the feeling that Serbia is closer to EU. Fraternization has started during 1960-ies of the 20th century, when United Nations have founded World Federation of Twin-cities. The basic goal was establishment of communication that does not need usual state diplomacy, and main idea is making friendships between people from different parts of the world. As a member of UN, SFR Yugoslavia immediately plugged into this action, so the first fraternal relations date as of 1965. At the beginning, this cooperation had mainly been brought down to student exchanges during summer vacations or mutual participation within Brotherhood and Unity Caravans in SFRY (Gligorijević J., 2005).

Fraternal relations of SFRY towns had existed during the existence of that country. Their vast majority, as previously mentioned, had been cut off during the war, during 1990-ies of the 20th century, but with attempts of rebuilding cooperation. To the contrary, there is an interesting example of fraternization between Subotica (Serbia) and Izola (Slovenia) at

the very beginning of the war conflict, in 1993. During NATO bombardments in 1999, fraternal towns had been sending huge donations to Serbian towns.

Today, fraternal relations between Serbian and foreign urban centers have wider scope and includes cooperation in cultural, sport and economic fields. The most developed cooperation is in the field of culture. All fraternal towns organize manifestations where their "brother cities" introduce their choirs, culture-artistic societies, etc. The successful example is being realized through the cooperation of music schools from Cetinje (Montenegro) and Skoplje (Macedonia) to Belgrade, or the exchange of artists between Kragujevac in Serbia and Ingolstadt in Germany, which has invested its significant means into democratic changes in Serbia. For example, Kragujevac is an absolute record holder amongst the number of cities in Serbia with thirteen signed fraternity agreements. Additional to fraternity agreement through the World Union of the Cities War Victims - Cities of Peace signed with the French town Siren, this Serbian city has signed some of those fraternal agreements thanks to automobile industry located there.

Fraternal towns and municipalities also cooperate when they jointly enter the contests to find financing resources for certain projects. Subotica (Serbia) and Szeged (Hungary), for instance, are being supported by the fund for cross-border collaboration from the European Union (2010) for the joint program of rural development. Today, these two centers have highly developed economic cooperation and thanks to economic fairs in both centers, private entrepreneurs maintain their communication. Thus there is a great number of firms from Szeged in Subotica today. The Regional Development Center of Subotica and the Regional Development Agency of Southern Lowlands from Szeged had organized training in November 2006, which gave practical know-how to entrepreneurs on running business complied to EU - trends, customs regulations, subventions effective in border region, etc (Budinčević G., 2006).

One of Belgrade town municipalities (Stari Grad) has established a project for improvement of local governance with the fraternal municipality Stare from Slovakia. There is also an idea that these two municipalities, together with a municipality in Skoplje (FYR Macedonia), make a project for preservation of cultural, historic and architectural heritage in all three municipalities.

During 2003/2004, the Center for Regionalism has conducted a campaign for forming new tens of triangles of cooperation based on the Agreement on Interethnic Tolerance, in the whole region of Southeast Europe, including Serbian cities. Based on positive experiences of cooperation within the triangle Tuzla (Bosnia-Herzegovina) - Novi Sad (Serbia) - Osijek (Croatia), an idea for cooperation of the following centers has occurred in Belgrade:

- Niš (Serbia) - Sophia (Bulgaria) - Skopje (FYR Macedonia),
- Timișoara (Romania) - Kikinda (Serbia) - Szeged (Hungary),
- Vidin (Bulgaria) - Kalafat (Romania) - Zaječar (Serbia),
- Preševo and Gnjilane (Serbia) - Kumanovo (Macedonia),
- Kotor (Montenegro) - Mostar and Banjaluka (Bosnia-Herzegovina),
- Pula (Croatia) - Budva (Montenegro) - Prijedor (Bosnia-Herzegovina),
- Bihać (Bosnia-Herzegovina) - Koprivnica (Croatia) - Srebrenica (Bosnia-Herzegovina),
- Bajina Bašta (Srbija) - Skoder (Albania) - Bar (Montenegro).

The most represented in Serbian towns' cooperation are economic projects, cultural programs and manifestations, sport, tourism, communal systems and infrastructure, rarely health, school system, educational programs, municipal organization and management, and they are mostly oriented to border towns with similar ethnic structure.

At the beginning of 2007, Leskovac was the host of gathering four Serbian cities - Niš, Kragujevac, Kraljevo and Leskovac, within LDACSS (Local Democracy Agency for

Central and Southern Serbia). The aim was to stimulate communication and cooperation and to define projects with other urban centers of Central and Eastern Serbia. Such way of stimulation has also indirect significance for generating more intense cooperation with urban centers in the Serbian neighbourhood. Mutual problems of these centers relate to:

- local economic development,
- protection of environment and sustainable development,
- social and health protection,
- premises for local administration,
- housing needs of the youth.

Significant cooperation accomplished by the Standing Conference of Towns and Municipalities, in cooperation with partner association United Cities of France, results with the long-term program of decentralization within the program of support to Serbian municipalities. The Partnership Agreement, defining cooperation, has been signed in 2001. Apart from several concrete projects related to raising capacity of the Association itself, with the aim to provide services to municipalities and increase know-how through lectures and experience exchange, more contacts have been made between Serbian and French centers or municipalities (Niš-Chinon, Grenoble, Čačak-La Rosh Sur Yon, Sremska Mitrovica-Nevers, Novi Beograd-Valdoia, Čukarica-Laon, Zvezdara-Tramble en France, Šabac-Cavallion, Novi Sad-Rennes, Kraljevo-Sen Fua de Lion) so far. Specially successful cooperations are the ones between Sremska Mitrovica and Nevers in Belgium and Novi Beograd and Valdois in France, because these partnerships have been living through various projects in many fields, from economic cooperation, education and international practice, to cultural, archaeological and school cooperation. Also there are old friendships between Serbian and French centers which have been renewed during last couple of years (Kragujevac-Suren, Pančevo-Boulogne Blancour, Kraljevo-Pouatier, Bor-Le Creusot). Apart from France, National Association of Italian Municipalities ANCI has the Cooperation Agreement with SCTM of Serbia, signed in 2001.

Potentially significant cooperation of Serbian urban centers and centers in the world might exist with the centers where large portion of Serbian diaspora stay. For a long time, Chicago has been seen as the biggest Serbian city abroad (according to 1980 Census, about 200.000 of Serbian population had been living in this American city, where Serbian population mainly emigrated after the World War II). Those are the reasons for establishment of cooperation between Belgrade and Chicago. Today there are seven Serbian churches and two monasteries in Chicago, several Chicago radio broadcasting programs are being launched in Serbian language, and the first Serbian television broadcast has started in 2005. Educational structure of the Serbian population in Chicago is low with only 5% engaged in intellectual work and top business. Apart from Chicago, great deal of Serbian immigrants work at Universities in Toronto, thanks to the "brain flow" in last decades. The number of Serbs in Toronto is about 100.000 and this city seriously threatens to become the largest Serbian city outside Serbia.

Serbian urban centers in euro-regional cooperation

One of the key forms of urban centers crossborder cooperation is the one through euro-regions, since those are voluntary associations with national and international legislative support, with the aim to eliminate territorial isolation, develop neighborhood culture and pursue balanced economic development of national peripheries. In the higher phase, euro-regions enable establishment of development-functional territorial systems within cross-border areas. Together with improvement of good neighbouring relations, this is the prerequisite for integration of the countries into European Union.

The reason of euro-region establishment is softening borders and improvement of the economy. First euro-regions that have included Serbian towns and municipalities had been established only at the turning point between two centuries. Such connecting is treated as one of the ways to achieve former level of exchange between countries in this part of Europe, which has decreased in the meantime due to its years-long political instability. The sense of establishing euro-regions is to raise their competitiveness within the EU with quality.

The euro-regional way of cross-border cooperation might be understood as the form of cooperation of local and regional governing and socio-economic structures, which are situated close to the border and whose aim is to promote mutual interests and increase the standard for border population (Ilies A., 2004). Those territories, as a rule, have their specific regional characteristics in terms of geography, and include local or regional territorial units from both sides of the border. Therefore, models of shaping cross-border (euro-regional) cooperation are different in territorial sense.

Euro-regions also represent an attempt of constituting twin towns or areas with their distinctive characteristics. It is a formal agreement between at least two participants who form a common administrative institution and jointly participate in planning. Those areas are not the purpose for themselves but they exist for joint regional development and cooperation of territories with unique challenges. Challenges are related to issues regarding securing sustainability, with own financial means, management guarantees and mutual participation in making the euro-regional values.

All euro-regions in Southeast Europe are mainly on the level of non-governmental organizations. Euro-Balkans Foundation tries to help all euro-regions in Southeast Europe to institutionalize. The European Commission has proposed to the European Parliament and the European Council to adopt regulations that would enable all euro-regions to take over *acquis communautaire*, which is the popular name of EU legislative inheritance. The Region Committee, one of EU bodies, gave its strong support to such initiative, but it feels that possibility of establishment not only border, but also transnational euro-regions should also be incrustated into legislation. This would enable the EU to incorporate euro-regional cooperation in its own legal system. It is also important to mention simultaneous adoption of financial instruments that would support euro-regions.

Four larger euro-regions, encompassing either regions or municipalities of two neighbouring countries and have town cooperation, have been founded in border Serbian areas. These associations had been founded at the end of 20th and beginning of 21st century and still none of them has achieved some significant degree of cooperation. More successful collaboration is accomplished in newly formed evroregions, which include two countries (for instance, euroregions between Serbia and Bulgaria which are related to sustainable development of frame border mountain "The Old Mountain" and river "Nisava").

1) *Euro-region "Danube-Kereš-Mureš-Tisa" (DKMT)* encompasses the old province of Banat, which once included territories of today's Romania, Hungary and Serbia. For the long time, close cooperation between Szeged and Timișoara represented the base for such way of cooperation. Final Euro-region has been formed in 1997 and encompasses Northern part of Serbia - Vojvodina with its 7 districts and urban centers - macro regional and regional centers (Novi Sad, Kikinda, Zrenjanin, Pančevo, Sremska Mitrovica, Subotica and Sombor), territories of 4 districts in Southeast Romania with bigger centers: Timișoara, Arad, Karas - Severin and Hunedoara, and 4 districts in Southern Hungary with centers: Szeged, Baja, Békéscsaba and Kecskemét. The biggest centers of the Region are: Timișoara, Novi Sad, Arad, Szeged, Subotica, Zrenjanin, Pančevo, Kecskemét and others. Cooperation between these centers comes from the evident similarity of the areas in all three countries. In the sense of historic and cultural development, those territories are, in a way, more similar to each other than each of them is similar to other parts of their own countries (Nadj I., et al.

2005) Such fact urges the strengthening the triangle Kikinda (Serbia) - Szeged (Hungary) - Timișoara (Romania) with Kikinda as its geographic center, as possible model of interregional cooperation (Todorović M., et al. 2004).

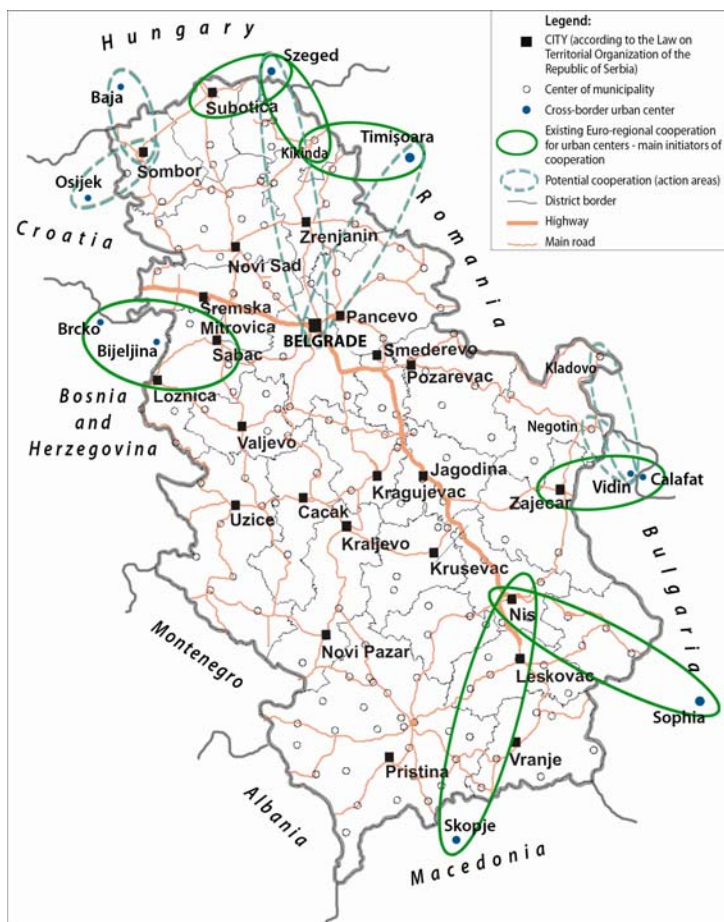

Fig. 1. Existing and potential cross-border cooperation of Serbian urban centers

2) *Euro-region "Danube-Kereš-Mureš-Tisa" (DKMT)* encompasses the old province of Banat, which once included territories of today's Romania, Hungary and Serbia. For the long time, close cooperation between Szeged and Timișoara represented the base for such way of cooperation. Final Euro-region has been formed in 1997 and encompasses Northern part of Serbia - Vojvodina with its 7 districts and urban centers - macro regional and regional centers (Novi Sad, Kikinda, Zrenjanin, Pančevo, Sremska Mitrovica, Subotica and Sombor), territories of 4 districts in Southeast Romania with bigger centers: Timișoara, Arad, Karas - Severin and Hunedoara, and 4 districts in Southern Hungary with centers: Szeged, Baja, Békéscsaba and Kecskemét. The biggest centers of the Region are: Timișoara, Novi Sad, Arad, Szeged, Subotica, Zrenjanin, Pančevo, Kecskemét and others. Cooperation between these centers comes from the evident similarity of the areas in all three countries. In the sense of historic and cultural development, those territories are, in a way, more similar to each other than each of them is similar to other parts of their own countries (Nadj I., et al. 2005) Such fact urges the strengthening the triangle Kikinda (Serbia) - Szeged (Hungary) -

3) *Euro-region "Euro-Balkan - Niš, Sophia, Skopje"*, has been founded in 2002, and by its own name it gives an association to cooperation between three large centers of Serbia (Niš), Bulgaria (Sofia) and FYR Macedonia (Skoplje). The area includes territory on the junction of three borders: 25 municipalities in Southeast and Eastern Serbia, i.e. wider area of urban Niš region, districts on territory of Western Bulgaria in wider area of Sofia and narrower zone around Skopje in Macedonia (junction of Serbia, Bulgaria and Macedonia). The Region encompasses 80 towns and municipalities which gravitate towards above-mentioned big centers. Since this area has extremely important geostrategic position, the key ways of cooperation are being connected to building the infrastructure (Dimitrov M., et al. 2003), etc.

4) *Euro-region "Danube for 21st Century"* has been founded upon the initiative of mayors of Zaječar (Serbia), Kalafat (Romania) and Vidin (Bulgaria) (Totev S., Boyadjieva M., 2003). It encompasses territory of Eastern Serbia with Zaječar as its center, Kalafat and several municipalities of Southwest Romania and urban region of Vidin in Northwest Bulgaria. Other towns in Serbia are Bor, Negotin, Kladovo, Knjaževac, Sokobanja, Majdanpek and Boljevac. The basic goal of the Euro-region is to invest mutual efforts, with three centers at front, in solving the most important problems that part of Southeast Europe has been facing with. Some of the activities are related to economic development and cooperation, connecting small and medium enterprises, development and protection of the environment, etc. (Tošić B., et al. 2005; Ciklušević D., 1998).

5) *Euro-region "Drina - Sava - Majevisa"* encompasses urban centers Loznica, Šabac, Bogatić and Mali Zvornik in Republic of Serbia centers and settlements Bijeljina, Zvornik, Ugljevik, Lopare and Brčko District in Republic of Srpska, i.e. Bosnia and Herzegovina and Zupanja in Croatia. More significant centers are Šabac and Loznica in Serbia and Bijeljina and Brčko in Bosnia and Herzegovina. The renewed border position of Podrinje area (the river Drina catchment area) gets conditional characteristics of peripherality by initializing integrative processes (Tošić B., Todorović M., 2008). This area must not be the area of separation, but the one which would give an advantage for cooperation (Stojkov B., 2004). The goal of the region, founded by the above-mentioned centers in 2003, is stabilization and further development of cooperation between Bosnia and Herzegovina, Serbia and Croatia.

Conclusion

Transborder cooperation between urban centers in modern Europe represents one of the most developed modalities not only of the cooperation between certain territories of neighbouring countries, but one of the most efficient instruments of connecting those countries with wider neighborhood as well. Such (complex) form of regional differentiation and development has been highly developed in the Western part of the continent. In contrast to that part of the continent, genesis of transborder cooperation of regions and centers in its Eastern and Southeast parts is mostly the result of EU initiatives, which also, to its maximum, financially supports their establishment and consolidation.

Serbia is seriously late, both with the process of regional differentiation and regional relations with the neighborhood, as well as with joining to establishment of transborder forms of urban cooperation, especially in its Western and Southern parts. Firm forms of transborder regional connecting of Serbian centers with the neighborhood are important also due to the fact that state borders in this area are poorly transparent and represent serious (inherited, but also newly-formed) obstacle, both to development of

complex relations between certain territories, as well as to total stabilization (political, economic, social) of this area.

At the same time, such firm borders, especially those between Serbia and freshly formed countries (republics of former SFRY), have cut the previous functional space of the centers and created new, artificial barrier, which not only have slowed down, but also stopped development of urban centers and their functional areas in the newly formed border territories of those countries. That is one of the important reasons for all the countries in this part of European macro-zone and is related to setting in motion the establishment of real cross-border regions and local urban totalities, which would have important function of broken relations' revitalization and which represent significant driving force of comprehensive development, not only of this area, but also in wider surroundings.

Urban centers and their regions can give their significant contribution not only to stabilization and more intense development of this area, but also to its complex connection to other parts of the continent, i.e. they can show the readiness of the countries in this part of the macro-zone to accept entirely some of the basic EU principles (cooperation, integration, border transparency, etc.).

Nowadays, the actual way of cooperation of Serbian urban centers with foreign ones is still developing on fraternization principles. So far, the more modest cross-border cooperation of urban centers and their municipalities has begun to unfold under external initiatives and initiatives of the Euro-regional connecting. Such way of cooperation between urban centers has been mostly expressed in the North of Serbia, thanks to example of Subotica in Northern Backa and Szeged in Southern Hungary.

The ideas for future cooperation between urban centers and municipalities in Serbia with their partners over borders are numerous and complex. Direct communication links (for example telephone, fax, and Internet addresses) could be organized between border municipalities in such way that individuals and enterprises can exchange information with quality and promptness as necessary. Also, it is possible to introduce special lanes on border crossings for vehicles and people from those territories. Usage of public services, such as libraries, theaters, pools and other sport facilities, etc. should be available under same terms for citizens of the neighbouring municipalities. Some of the important public services that only one of urban centers has (hospital, pharmacies, bus or railway station, and alike) could also be available to citizens of neighbouring municipality during working hours or according to other regulated ways. Important information on public activities and all other important issues in urban centers should be announced on language of the neighbouring country, thus becoming available to population of the associated center. Utilization of one municipality's public services by neighbouring municipality can be viewed from the point of mutual economic interests.

Apart from non-economic activities, foundation of small and medium enterprises and mutual training of population in municipalities on both sides of the border would also contribute to two-fold interests of development of naturally and culturally similar urban or rural environments. The higher phase of cooperation and interest exchange is expected to contribute in preparing joint spatial plans. All issues of spatial planning (public services, communal systems, information systems, economic cooperation, and protection of heritage and environment) could be embedded into the context of planning neighboring urban centers, their structures and development.

The afore-mentioned complex of cross-border cooperation issues can be achieved through urban centers close to the border. The cross-border cooperation of Serbian towns is possible mainly in the field of culture, sports, education and science development or based on economic exchange and some technical projects. Urban centers of Serbia, as development carriers with their intellectual potentials, have to express their ideas and give incentives to international actions. The possibilities are multifarious: activation of neglected

cooperation relations, improvement of technological and economic development, modernization of infrastructural systems, cooperation in culture, education, sports and recreation, environmental protection, etc. Urban centers need to find their ways for all kinds of cooperation with surrounding centers, if such cooperation gives the results which are favourable to both parties.

In the future period, according to EU' cycle 2014-2020., cross-border cooperation between cities of Serbia and other countries is enable by IPA II - Instrument for Pre-accession Assistance. The same Instrument will support transnational cooperation among cities through programs „Danube“ and „Adriatic-Ionian“ initiatives, in which our country is involved.

References

- Budinčević, G. (2006) *INNOCOOPESS – Inovativna Prekogranična Privredna Saradnja Subotica-Segedin*. Available at: <http://smer.subotica.info>
- Carbone, M. (2008). Mission Impossible: the European Union and Policy Coherence for Development. *Journal of European Integration*, 30(3), 323–342
- Ciklušević, D. (1998). *Mreža urbanih centara Timočke krajine – stanje i mogući pravci razvoja*. Master thesis, Faculty of Geography, University of Belgrade, Beograd, 126.
- Dimitrov, M. et al. (2003). *Cross-Border Cooperation in South Europe - The enterprises Point of View* from Totev S. and Boyadjieva M. 2003, Sustainable Regional Development trough Institutionalised Trans-frontier Cooperation in the Sofia-Skoplje-Nis Triangle – Towards the Establishment of a Euroregion, Sofia, 1-51.
- Finka, M. (2006). Cooperation potentials of the metropolitan regions in CADSES area – the case of Vienna/Bratislava region. *Metropolitan Networking in CADSES*, Belgrade – Bratislava – Dresden, 101-107.
- Gabel, M. (1998). Public support for European integration: An empirical test of five theories. *Journal of Politics*, 60, no. 2: (333–54).
- Garry J., and Tilley J. (2009). Attitudes to European Integration: Investigating East–West Heterogeneity. *European Integration*, Vol. 31, No. 5, (537–549).
- Gligorijević, J. (2005). Pobratimstvo i jedinstvo *Vreme*, 26. maj 2005, 30.
- Group of authors (2006). Territorial Agenda for the EU 2007-2010. *Towards a More Competitive Europe of Diverse Regions*.
- Grupa autora (2005). *Strategija regionalnog razvoja Republike Srbije za period 2007 do 2012. godine*, Službeni glasnik R. Srbije br. 55/05 i ispravka 71/05, Belgrade.
- Ilies, A. (2004). Ramania. *Euroregiuni Editura Universitatii din Oradea*, Oradea, 62.
- Jasso, M. (2006). *Cross-border Cooperation Challenges: Vienna-Bratislava Region*. Towards sustainable Border Regions. International Workshop, Warsaw.
- Korcelli-Olejniczak, E. (2006). *Functional complementarity as basis for intermetropolitan collaboration and networking (case study: Berlin and Warsaw)*. Towards sustainable Border Regions. International Workshop, Warsaw.
- Mijatović, Z. (2006) Strah od decentralizacije. *Gradanski list*, Novi Sad.
- Milenković, D. and Damjanović, D. (2007). *Predgovor. U susret novom statusu gradova u Srbiji – realnost i potrebe*. PALGO centar, Belgrade, 7-9.
- Minić, J. (1999). Sedam godina Evropskog pokreta u Srbiji. *Nezavisni časopis za međunarodna pitanja*, Centar za stratejske studije, Beograd.
- Nađ, I., Todorović, M. i Tošić, B. (2005). Geografske odlike transgraničnog evroregiona «Dunav-Kereš-Mureš-Tisa» *Glasnik Srpskog geografskog društva*, 85 (2), 97-110.
- Pinheiro P.L.J. (2009). Transborder Cooperation and Identities in Galicia and Northern Portugal. *Geopolitics*, 14 (79–107).
- Renner, S. and Trauner, F. (2009). Creeping EU Membership in South-east Europe: The Dynamics of EU Rule Transfer to the Western Balkans, *Journal of European Integration*, 31(4), 449-465.
- Smith, K.E. (2005). The EU and Central and Eastern Europe: the Absence of Interregionalism. *Journal of European Integration*, 27(3), 347-364.
- Stojkov, B. (2004). Ka metodologiji prostornog planiranja Podrinja. *Jovan Cvijić i Podrinje*. Centar za kulturu „Vuk Karadžić“, Loznica, 34-43.

- Stojkov, B. (2007). Status grada, decentralizacija i policentričnost Srbije. *U susret novom statusu gradova u Srbiji – realnost i potrebe*. PALGO centar, Beograd, 11-24.
- Todorović, M., Tošić, B. i Stojanović, B. (2004). Srbija, evroregioni i evropske integracije, *Posebna izdanja Geografskog instituta „Jovan Cvijić“ SANU*, knj. 63, Begrade, 1-158.
- Tošić, B. i Đorđević J. (2004). Centri razvoja Dunavsko-moravskog koridora. *Glasnik Srpskog geografskog društva*, 84 (1), 59-70.
- Tošić, B., Stojanović, B. i Miletić R. (2005) Popilaciono-funkcijski procesi u naseljima i centrima: primer evroregiona «Dunav za 21. vek». *Glasnik Srpskog geografskog društva*, 85 (1), 149-156.
- Tošić, B. i Todorović, M. (2008): Euroregions in the Podrinje Region, *Glasnik Srpskog geografskog društva*, 88 (2), 25-33.
- Tošić, B. and Živanović, Z. (2010) O novoj teritorijalnoj organizaciji lokalne samouprave u Srbiji. *Lokalna samouprava u planiranju i uređenju prostora i naselja*. Asocijacija prostornih planera Srbije, Univerzitet u Beogradu, Geografski fakultet, Begrade, 107-116.
- Totev, S. and Boyadjieva, M. (2003). *Sustainable Regional Development trough Institutionalised Trans-frontier Cooperation in the Sofia-Skopje-Nis Triangle*. Towards the Establishment of a Euroregion“, Sofia, 1-51.

МОГУЋНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА ПРОСТОРНЕ САРАДЊЕ ГРАДОВА СРБИЈЕ СА ЕВРОПСКИМ ГРАДОВИМА

БРАНКА ТОШИЋ^{1*}, ЗОРА ЖИВАНОВИЋ¹

¹ *Универзитет у Београду - Географски факултет, Студентски трг 3/III, 11000 Београд, Србија*

Апстракт: Рад обухвата значајне европске циљеве процеса унутарконтиненталне интеграције, као и улогу градских центара у трансрегионалној сарадњи. Иако се процес трансграничне сарадње градова налази и у другим деловима света, корени тог сложеног облика сарадње на подручју Западне Европе јављају се веома рано. Подручје Централне Европе, а нарочито политички нестабилни југоисточни део континента, знатно касне у овом процесу, па европске интеграције градова су резултат иницијатива ЕУ које изразитије подржавају њихово формирање. Србија, посебно у својим западним и јужним деловима, још више касни кад је у питању укључивање у трансгранични облик регионалне сарадње градова. Рад истиче да градови Србије, као носиоци развоја са својим интелектуалним потенцијалима, морају да изразе идеје у вези са покретањем међународних токова. Те могућности обухватају активирање запостављених и формирање нових веза сарадње, унапређивање технолошког и економског развоја, модернизацију инфраструктурних система, сарадњу на пољу културе, образовања, спорта и рекреације, заштите животне средине и др. Градови треба да изнађу путеве за сарадњу сваке врсте са градовима у околици, ако таква сарадња даје обостране позитивне резултате. У супротном, изолованост од светских токова ће значити стагнацију на дужи време.

Кључне речи: град, трансгранична сарадња, изолованост, могућности, Југоисточна Европа, Србија,

Увод

Нови услови који су настали на подручју Средње, Источне и Југоисточне Европе крајем 20. века, као што су политичке и демократске промене, све интензивнији процес зближавања земаља у овом делу Европе и прикључивања Европској унији у условима стварања јединственог европског тржишта, проширили су и продубили прекограничну сарадњу тих земаља.

Облици европске прекограничне сарадње укључују широк спектар модалитета (сарадња градова, интерно повезаних просторних целина, сарадња дуж водних токова и сл). Како град има најактивнију улогу у трансформацији простора не само на локалном, регионалном или националном нивоу, овим територијалним модалитетима је поклоњена нарочита пажња, како у европској регионалној политици просторној развоја тако и у тежњи ка интеграционим европским процесима.

Циљ трансграничне сарадње градова на подручју Европе, где такав вид сарадње знатно заостаје (источне, југоисточне европске државе), је да се спољне иницијативе ЕУ реализују паралелним иницирањем и стимулацијом градова, локалне самоуправе и региона.

Бројни су примери претежно западноевропских градова који се налазе на обе стране државне границе, а који имају успешну сарадњу. Један од примера успешне сарадње на северу Европе је на граници између Шведске и Финске (Naparanda и Tornio), други је између Белгије и Холандије (Baarle-Nerthog и Baarle Nassau), затим на тремеђи у Базелу (Француска-Немачка-Швајцарска), на граници између Француске и Шпаније (Consortium Vidassoa и Txingudi), на граници Италије и Словеније (Gorizia и Nova Gorica) итд. Географски положај, мала удаљеност, демографске промене у Источној Европи, приступ Словачке Економској унији, економска транзиција и убрзанији развој утицали су на интензивнију сарадњу ових градова (Finka M., 2006; Jasso M., 2006).

Сарадња у подели јавних сервиса у двојним градовима нпр. може донети велике економске бенефиције, што све иницира укупну међудржавну сарадњу. Сарадња источноевропских градова одвија се претежно на пољу ванекономских делатности,

^{1*} brankat@ikomline.net

Рад припада научном пројекту бр. 176017, Министарство просвете и науке Републике Србије

првенствено културе (Korcelli-Olejniczak E., 2006). Општине у земљама Источне и Југоисточне Европе могу да копирају искуства западноевропских земаља и да њихов модел искористе за своју успешну међудржавну сарадњу. Та сарадња може да послужи као добар пример и за развој сарадње градова у Србији са градовима у непосредном окружењу.

За разлику од других области у ЕУ, прекогранична и међурегионална сарадња у централној и источној Европи знатно запостављена (Smith K.E., 2005; Renner S., Trauner F., 2009). Однос државе, ставова грађана, и нерешених националних питања може обуздати процес европских интеграција (Gabel M., 1998; Pinheiro P.L.J., 2009). Насупрот томе, јавно мњење може позитивно утицати на развој ЕУ одређивањем природе процеса интеграције уз подршку различитим пројектима (Garry J., Tilley J., 2009; Carbone M., 2008).

Трансгранична сарадња европских градова не може се одвијати без решавања одређених проблема који су се јавили у периоду транзиције у градовима постсоцијалистичких европских земаља. Поред тежње ка уравнотеженом расту и развоју система градова развојем градова средње величине, процес решавања проблема своди се и на: расподелу опште-државних функција и институција међу више градова, идентификовање потенцијала и успостављање државних и међудржавних подела и задужења, као и ревитализацију градских центара, модернизацију инфраструктуре, ревидирање функције становања и сл. Многи програми и иницијативе ЕУ (нпр. Територијална агенда (Група аутора, 2006), као и IPA – Инструмент у претприступној помоћи за период 2007-2013, за земље Западног Балкана и Турску) подстичу сарадњу региона и градова као веома битну за процес интеграције, за стварање уједначеног развоја и повећање приступачности и конкуренције за нове предузетнике.

Зашто у Србији није све тако лако?

Кључни вид трансграничне сарадње градова у ЕУ, како је већ напоменуто, могуће је остварити путем локалне самоуправе. У Србији, без обзира на значајан напредак у процесу стицања статуса града, још увек има доста проблема на путу ка међународној сарадњи.

Градови Србије још увек немају одговарајући правни статус, што им успорава не само сарадњу са другим европским градовима, него онемогуђује ефективније и функционалније повезивање различитих територијалних нивоа организације власти и отежава стратегијско развојно планирање. Градовима се законом, међутим, могу поверити и друге надлежности од оних које имају општине.

Уставом из 1990. и низом законских аката из 1990-их године у Србији је извршена снажна централизација система којом је сужен функционални простор локалној самоуправи. Надлежности општина и градова биле су смањене и стављене под контролу централне власти. Успостављен је систем потпуне финансијске зависности локалних власти од централне. На жалост, ни после 2000. године нису извршене неопходне промене статуса, надлежности и организације градова у Србији (Миленковић Д., Дамјановић Д., 2007). Србија, дакле, нема полицентризам као државну политику, иако захваљујући географским особинама и досадашњим развојним и демографским процесима (размештај урбаних насеља) има значајну полицентричност (Стојков Б. 2007). Тај проблем делимично је превазиђен крајем 2007. године усвајањем Устава (2006) и сета закона који се односе на надлежности на локалном нивоу и територијалну организацију Србије (од почетка 2008) у нади да ће решити дуго очекиване промене, нарочито када је реч о територијалним јединицама које могу преузети надлежности централне владе и које могу добити статус града (Тошић Б., Живановић З., 2010).

Друго, у овом тренутку постоји широка сагласност у Србији међу политичким и академским круговима о потреби већ дефинисане регионализације, али не и сагласност у вези са њеном природом. Она би требало да се изврши одоздо на горе, а не обрнуто, како би се формирале асоцијације на локалном нивоу које би морале да имају дефинисан максимални степен аутономије. На тај начин би и сами градови имали веће надлежности.

Треће, стварање еврорегиона, као међудржавних, трансграничних интеграционих територијалних асоцијација није у Србији наишло на апсолутну „добродошлицу“. Док су прве еврорегионе почетком педесетих створиле богате земље Западне Европе, еврорегиони Југоисточне Европе и Балкана почели су да настају на критичним подручјима почетком деведесетих година прошлог века, после демократских промена у тим земљама. Како су стране корпорације виделе интерес да се у региону Југоисточне Европе позиционирају и путем сарадње са еврорегионима, у 2006. години је била најављена федерација између 20 еврорегиона Југоисточне Европе. Када су покренути преговори, бугарско-грчки, бугарско-румунски и румунско-молдавски еврорегиони су одмах пристали. Са Србијом је било извесних проблема. Део српске јавности има негативан став према еврорегионима, јер неоправдано претпоставља да ће се смањење степена централизације јавити као негативан ефекат. Оснивањем федерације еврорегиона, са критичном масом људи који живе на тим подручјима, допринело би се децентрализацији државе. Стварање услова за јачање самих еврорегиона може, наводно, довести до појаве сепаратизма (Мијатовић З., 2006). Такође, као непожељан ефекат наводи се и образовање меких граница које могу изазвати негативне процесе (нпр. масован шверц који се јавио између Србије и Румуније и Србије и Бугарске).

Поједине државе у Југоисточној Европи, што је случај и са Србијом, дакле, не само да веома споро приступају процесу трансграничног отварања градова, већ делови њихових политичких структура (и на локалном и на државном нивоу) озбиљно ометају овај процес. Разлози за овакво понашање су висештруки, али се, углавном, могу свести, како на отпоре везане за противљење интеграционим процесима на интра и инерегионалном нивоу тако и на настојања ка спречавању функционисања правне државе и успостављања цивилног друштва у тим срединама.

Најзад, како за макроцелину Југоисточне Европе, тако и за подручје Балкана и Србију специфично је да, осим што у својим појединим деловима представља политички, релативно, нестабилно подручје, с бројним међуграничним проблемима, има и делимично нерешена питања статуса националних мањина (које имају значајан удео у популацијама свих држава овог макрорегиона). Такође, то је и једно од најслабије интратериторијалних и интеррегионалних повезаних подручја на континенту. Политички проблеми (мањине, границе) уз оне које продукује инертност и статичност њихових система, што је резултат веома спорог процеса стварне демократизације друштва у целини, резултирају и успоравањем њиховог укупног развоја али и стагнирањем процеса интеррегионалног и урбаног повезивања држава у макрорегиону. То се манифестује и веома спорим успостављањем интензивнијих (и квалитетнијих) полифункционалних веза између оних целина које према формираним просторним и функционалним структурама већ, на одређени начин, представљају делимично консолидоване микро и мезорегионе, а налазе се у појединим пограничним зонама већег броја држава тог макрорегиона.

Извесни проблеми у непосредном окружењу Србије јављају се као последица антагонизама који су се јавили због ратних сукоба и распада СФР Југославије. Захлађивање односа довело је и до слабљења процеса некадашње сарадње градова Србије са градовима бивших југословенских република. Ту констатацију потврђује и чињеница о престанку или привременом „замрзавању“ сарадње са српским градовима. Бројни су примери, нажалост, суспендовања повеље о братимљењу са градовима Србије у време кад је ова држава била под санкцијама (нпр. француски град Сирен, словачки град Тренчин, Карловац и Сплит у Хрватској и Мостар и Фоча у Босни и Херцеговини прекинули су сарадњу са Крагујевцем у Србији, или београдске централне општине са сарајевским - Босна и Херцеговина и скопским централним општинама – Македонија; сарадња је, такође, привремено обустављена између Суботице у Србији с једне и Осиека или Загреба у Хрватској, с друге стране, али је поново успостављена, посебно на привредном плану, итд). Побратимства међу градовима прекидана су без много „буке“, није било сукоба ни званичних одрицања од града-побратима, већ је сарадња просто замрла.

Могућности будуће трансграничне сарадње градова Србије

Будући да кооперација између центара у Југоисточној Европи прилично заостаје, неке од иницијатива (нпр. на основу резултата Форума градова и региона Југоисточне Европе одржаног у Скопљу 2000. год. усвојена је Резолуција која наглашава важност NALAS-а, односно мреже националних асоцијација локалних власти, а тиме и градова Југоисточне Европе; у Атини у току 2003. године шест српских општина су биле укључене у Мрежу братимљења градова у Медитерану „AMFIKTIONI“; та Асоцијација окупља 82 општине из Грчке, Француске, Кипра, Италије, Палестине, Турске, Израела, Албаније и Србије) са активностима су оријентисане на будућу сарадњу српских и европских градова.

Новим Уставом Републике Србије из 2006. године омогућено је враћање имовине градовима која је у претходној декади била одузета. Оно што је, такође, важно је да је овај Устав омогућио да се градовима могу поверити и друге надлежности осим оних које су утврђене за јединице локалне самоуправе.

Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период 2007-2012 чији циљ је подржавање прекограничне сарадње, институционалног зближавања, као и интернационалне кооперације на пољу просторног и урбаног планирања, допринела је да подршка ка интернационалној сарадњи иде у позитивном правцу (Група аутора, 2005).

Од усвајања Закона о локалној самоуправи Републике Србије (децембар 2007) правни статус српских градова је у извесној мери побољшан. Због унапређења локалне аутономије и њене заштите, те територије могу да формирају асоцијације градова и општина. Јединице локалне самоуправе могу остваривати сарадњу у области заједничког интереса са одговарајућим јединицама локалне самоуправе у другим државама, као и са међународним асоцијацијама локалних јединица нивоа. Осим Града Београда, 23 града имају специфичне надлежности из Републике Србије на основу њихове величине и функционалне области. Усвајање Закона о локалној самоуправи и Закона о територијалној организацији као и усвајање Закона о граду Београду, демонстрирају отказивање једноличног и постављање вишеструког нивоа у улози у надлежности, како градова тако и општина. Такав процес може се постићи кроз активности локалних јединица, невладиних и других организација и бројних локалних заједница (Миленковић Д., Дамјановић Д., 2007). Према новим законским условима, град Београд и градови Војводине стекли су већу власт када је у питању планирање сопственог развоја. Успешније управљање државом, уравнотеженији регионални развој и ефикасније коришћење територијалног капитала очекује се да ће се постићи децентрализацијом и одговарајућом територијалном поделом Србије. Када говоримо о сарадњи између урбаних центара, региона и општина треба да постоје моћне институције које би могле да остварују територијалну, економску, културну и другу интеграцију повезивањем са суседима у циљу решавања заједничких проблема.

После више од деценије изолације, када су се многа постојећа партнерства угасила, велики број српских градова и општина заинтересован је за успостављање партнерстава са страним градовима. С обзиром на значај децентрализоване сарадње и локалних акција у Европи, и страни градови се све више отварају ка Србији и радо прихватају овакву сарадњу. Стална конференција градова и општина (СКГО) формирала је базу страних и домаћих градова и општина – кандидата за успостављање партнерстава. На основу добијених захтева, стручна служба Сталне конференције пружа помоћ у налажењу одговарајућег партнера заинтересованим општинама. Поред тога, СКГО се активно укључује у пружање подршке општинама за ефикаснију употребу фондова ЕУ и успешно програмирање и предлагање пројеката за финансирање из средстава ЕУ, уз пуну сарадњу са надлежним министарствима, а посебно са Министарством за економске односе с иностранством. У том смислу градовима и општинама је доступно Упутство за дефинисање приоритетних пројеката на која градови и општине морају да одговоре. Министарство за економске односе са иностранством има препоруку да се у градовима-општинама образују јединице које ће се континуирано бавити иницијативама везаним за сарадњу.

Осим СКГО, постојање Европског покрета у Србији веома је значајно, јер се он залаже за „унапређивање разумевања, међусобног упознавања и сарадње појединаца,

заједница и држава на европском простору и подстицање свестране и слободне комуникације међу њима, пре свега у областима културе, информисања, привреде и политике“ (из Програма Европског покрета у Србији). Његов циљ је учлањење Србије у све европске институције и организације, а основна мисија је неопходно утицање на јавност у Србији да се ангажује у стварању демократског друштва са циљем његовог учествовања у европским пројектима. Овај Покрет сарађује са више невладиних организација. Посебно је блиска ова сарадња са Савезом слободних градова и општина Србије, при чему се заједнички залажу за отварање привреде према свету, за укључивање у европске интеграције и за привредно повезивање са суседима (Минић Ј. 1999).

Видови прекограничне сарадње српских градова

Различити видови сарадње градова Србије су се временом одвијали са различитим интензитетом и успехом. Неки од њих имају дугу традицију, док су други последњих година потпомогнути спољним европским иницијативама. Европска унија даје већи значај прекограничној сарадњи између земаља које су чланице и које нису чланице Европске уније (сарадње између Србије, с једне и Мађарске, Румуније и Бугарске, с друге стране). Штавише, у текућем периоду ЕУ подржава прекограничну сарадњу између српских градова и градова суседних земаља, које нису чланице ЕУ (Босна и Херцеговина и Црна Гора, док сарадња са Македонијом није могућа док се не дефинише статус Косова и Метохије).

Прекогранична сарадња између градова у Србији је омогућена Инструментом за претприступну помоћ (ИРА), који је прописан Уредбом Савета ЕУ (2006) и важи од 2007 до 2013. На тај начин, српски градови који се налазе на територији пограничних округа (око 68% територије Србије покривено прекограничном сарадњом, са 61% од укупног становништва), могу да сарађују са пограничним регионима у суседним земљама. Нажалост, градови на главним осовинама развоја Србије – долина Мораве, су ван граничних подручја (Тошић Б., Ђорђевић Ј., 2004).

Транснационална сарадња између градова у Србији је такође подржана од стране ИРА фондова, а односи се на подручје Југоисточне Европе или посебних врста сарадње између градова земаља или региона кроз које протиче Дунав. Подунавски регион обухвата многе пројекте који покривају област заштите, развој економије и развој одрживог туризма, изградњу инфраструктуре итд. Сви пројекти у оквиру наведених програма треба да буду завршени до 2013.

Најмасовнији тип сарадње градова Србије са градовима у свету је братимљење, а са градовима у окружењу је прекогранична сарадња. Постоје и други видови сарадње (Протокол о сарадњи, Повеља о пријатељству итд).

Различите су, такође, и области трансграничне сарадње градова Србије :

- економска размена и пројекти,
- комунални системи и инфраструктура,
- општинска организација и управа,
- школе, образовање и програми,
- здравство,
- културни програми и манифестације,
- спорт,
- туризам.

Братимљењем се одвија сарадња у којој учествују скоро сви градови или општински центри Србије. Највећи број страних градова је из земаља у окружењу и бивших република СФРЈ (Мађарска, Румунија, Бугарска, Македонија, Грчка, Црна Гора, Словенија, Босна и Херцеговина, Италија), затим из европских земаља (Словачка, Чешка, Пољска, Немачка, Француска, Норвешка, Данска, Русија, Украјина, Турска, Енглеска, Холандија, Швајцарска), али и из земаља са других континената (Израел, САД, Замбија, Авганистан, Јапан, Кина).

Институција братских градова у Србији има дугу и непрекидну традицију. Током година санкција, сарадња градова-побратима умањивала је осећај изолације, а данас пружа осећај да је Србија ближа ЕУ. Склапање побратимстава почело је шездесетих година 20. века, када су Уједињене нације основале Светску федерацију градова близанаца. Основни циљ је стварање комуникације за коју није неопходна уобичајена државна дипломатија, а главна идеја је склапање пријатељстава међу људима из различитих делова света. Као чланица УН, тадашња СФР Југославија одмах се укључила у ову акцију, тако да прва побратимства датирају од 1965. године. У почетку се таа сарадња претежно сводила на размене ученика током летњег распуста или на заједничко учешће у Караванима братства и јединства у СФРЈ (Глигоријевић Ј., 2005).

Побратимства међу градовима СФРЈ постојала су у време постојања те државе. Највећи њихов број, како је већ речено, прекинут је за време рата, деведесетих година 20. века, али са покушајем успостављања поновне сарадње. Насупрот таквом, занимљив је пример склапања побратимских градова Суботице (Србија) са Изолом у Словенији баш у жеку ратних сукоба, 1993. године. За време НАТО бомбардовања Србије, 1999. године, побратимски градови су слали српским градовима обимну помоћ.

Данас побратимство међу градовима Србије с једне, и градова у иностранству, с друге стране, има далеко шире размере и обухвата сарадњу на пољу културе, спорта и, пре свега, на привредном плану. Најразвијенија је сарадња на пољу културе. Сви братски градови организују манифестације на којима њихови побратими представљају своје хорова, културно-уметничка друштва, и сл. Успешан пример овакве сарадње остварују музичке школе из Цетиња (Црна Гора) и Скопља (Македонија) са Београдом, или размена уметника између Крагујевца у Србији и немачког града Инголштата, који је своја знатна средства уложио у демократске промене у Србији. Крагујевац нпр. је данас у Србији апсолутни рекордер по броју градова са којима има склопљене споразуме о братимљењу, јер постоји тринаест таквих страних градова. Поред споразума о братимљењу преко Светске уније градова жртва рата – градова мира (са француским градом Сиреном) овај српски град је изван број братимљења склопио захваљујући аутомобилској индустрији.

Братски градови и општине сарађују и тако што заједнички конкуришу код финансијера за одређене пројекте. Суботица (Србија) и Сегедин (Мађарска) су нпр. добили већу суму новца од Европске уније (2010) за реализацију заједничког програма развоја туризма. Данас ова два града имају веома развијену привредну сарадњу и захваљујући сајмовима привреде у оба града приватни предузетници остварују комуникацију, тако да данас у Суботици постоји велики број сегединских предузећа. Регионални центар за развој Суботице и Регионална развојна агенција Јужне низије из Сегедина организовали су новембра 2006. године обуку која је пружила предузетницима практична знања о пословању у ЕУ – трендови, царински прописи, субвенције који важе у пограничној регији и др. (Будинчевић Г., 2006).

Једна од београдских општина (Стари град) је са братском словачком општином Старе направила пројекат за унапређивање локалне самоуправе. Такође, постоји идеја да ове две општине заједно са македонском општином у Скопљу направе пројекат за очување културног историјског и архитектонског наслеђа за све три општине.

У току 2003/04. године Центар за регионализам је водио кампању за стварање нових десетак троуглова сарадње на основама Споразума о међуетничкој толеранцији и то у целом региону Југоисточне Европе, укључујући и српске градове. На основу позитивних искустава сарадње троугла Тузла (Босна и Херцеговина) - Нови Сад (Србија) - Осијек (Хрватска) у Београду је дата идеја за сарадњу следећих градова:

- Ниш (Србија) – Софија (Бугарска) – Скопље (Македонија)
- Темишвар (Румунија) – Кикинда (Србија) – Сегедин (Мађарска)
- Видин (Бугарска) – Калафат (Румунија) – Зајечар (Србија)
- Прешево и Гњилане (Србија) – Куманово (Македонија)
- Котор (Црна Гора) – Мостар и Бањалука (Босна и Херцеговина)
- Пула (Хрватска) – Будва (Црна Гора) – Приједор (Босна и Херцеговина)

- Бихаћ (Босна и Херцеговина) – Копривница (Хрватска) – Сребреница (Босна и Херцеговина)
- Бајина Башта (Србија) – Скадар (Албанија) – Бар (Црна Гора).

Најзаступљеније области сарадње градова Србије су економски пројекти, културни програми и манифестације, спорт, туризам, комунални системи и инфраструктура, а ређе су здравство, школство, образовни програми, општинска организација и управа, и претежно су везане за пограничне градове са сличном етничком структуром.

Почетком 2007. године одржан је у Лесковцу скуп у оквиру LDACSS (Local Democracy Agency for Central and Southern Serbia) четири српска града – Ниш, Крагујевац, Краљево и Лесковац. Циљ је подстицање комуникације и сарадње, дефинисање пројеката са другим градовима Централне и Источне Србије. Овакав вид подршке има индиректан значај и за иницирање интензивније сарадње са градовима у окружењу Србије. Заједнички проблеми ових градова свде се на: локални економски развој, заштиту околине и одрживи развој, социјалну и здравствену заштиту, смештајне објекте за локалну администрацију, стамбене потребе младих.

Значајна сарадња коју остварује Стална конференција градова и општина у сарадњи са партнерском асоцијацијом Уједињеним градовима Француске развија дугорочни програм децентрализације у оквиру програма подршке српским општинама. Споразум о партнерству који дефинише сарадњу потписан је још 2001. године. Поред неколико конкретних пројеката који се односе на повећање капацитета саме асоцијације у циљу пружања услуга општинама и повећавања нивоа знања кроз предавања и размену искустава, до сада је направљено више контаката између српских и француских градова или општина (Ниш – Šinon, Grenobl, Чачак – La Roš sur Jon, Сремска Митровица - Neverg, Нови Београд – Valdoa, Чукарица - Laon, Звездара - Tramble an Frans, Шабац – Kavajon, Нови Сад – Ren, Краљево – Sen Fua de Lijon). Нарочито су успешне сарадње између Сремске Митровице и Невера, као и Новог Београда и Валдое, јер су ова партнерства заживела у смислу реализације сопствених пројеката у више области, од економске сарадње, едукације, праксе у иностранству, до сарадње на пољу културе, археологије, школа итд. Такође постоје и стара партнерства наших и француских градова која су обновљена у последњих неколико година (Крагујевац – Suren, Панчево – Bulonj Vjankur, Краљево – Puatje, Бор – Kgezo). Поред Француске, Национална асоцијација италијанских општина ANCI има споразум о сарадањи са Сталном конференцијом градова и општина Србије који је потписан исте, 2001. године.

Потенцијална значајна сарадња градова Србије са градовима у свету могла би да постоји са градовима са великим уделом српске дијаспоре. Чикаго је дуго важио као највећи српски град у иностранству (према попису становништва 1980. године око 200.000 српског становништва живело је у овом америчком граду, где се претежно усељавало српско становништво после Другог светског рата). То су разлози за формирање сарадње Београда и Чикага. Данас у Чикагу постоји седам српских цркава и два манастира. Програм на српском језику емитује неколико чикашких радио-станица, а од 2005. године почела је са радом и прва српска телевизија. Образовна структура српског становништва у Чикагу је ниска (само 5% се бави интелектуалним радом и „крупним бизнисом“). За разлику од Чикага, велики део српских иселеника захваљујући ткзв. „одливу мозгова“ који је започео распадом Југославије и још увек траје, запослен је на универзитетима у Торонту. Број Срба у Торонту износи око 100.000 и овај град „озбиљно прети“ да постане највећи српски град ван Србије.

Градови Србије у еврорегионалној прекограничној сарадњи

Један од кључних облика прекограничне сарадње градова је преко еврорегиона, будући да се ради о добровољним асоцијацијама са националним и интернационалним законодавством, са циљем да се елиминише територијална изолација, да се развија култура суседства и да се одвија уравнотежени економски развој у центру и на периферији држава.

У вишој фази еврорегиони омогућавају формирање развојно-функционалних територијалних система у међуграничним подручјима. Поред тога, ова виша фаза је, уз унапређивање добросуседских односа, и услов за интеграцију земаља у Европску унију.

Циљ њиховог формирања је омекшавање граница и унапређивање привреде. Први еврорегиони у које су укључени градови и општине Србије формиран су тек крајем прошлог или почетком овог века. Такво повезивање је један од начина да се достигне некадашњи ниво размене међу земљама Региона, који је у међувремену опао највише зато што је Регион годинама био политички нестабилан. Смисао формирања еврорегиона је лакше конкурисање код ЕУ са квалитетним пројектима.

Еврорегионални вид трансграничне сарадње представља аранжмане у виду кооперације локалних и регионалних структура власти које се налазе уз границу и чији циљ је промовисање заједничког интереса и повећања стандарда за пограничну популацију (Hies A., 2004). Та подручја, по правилу, у географском смислу, имају специфичне регионалне особине и обухватају одређене управне (административне) територијалне јединице с обе стране границе. Модели обликовања прекограничне (еврорегионалне) сарадње у територијалном смислу су различити.

Еврорегиони представљају и покушај конституисања двојних градова или подручја са својственим обележјима. То је формални споразум између бар два учесника који формирају своју административну институцију и заједнички учествују у планирању. Та подручја нису сама себи циљ већ постоје ради заједничког регионалног развоја и кооперације територија са јединственим изазовима. Изазови се односе на питања везана за обезбеђивање одрживости уз сопствена финансијска средства, гаранције менаџмента и заједничко учешће у стварању вредности еврорегиона.

Сви еврорегиони на нивоу Југоисточне Европе су углавном на нивоу невладиних организација. Фондација Evrobalkans настоји да помогне свим еврорегионима у Југоисточној Европи да се институционализују. Европска комисија предложила је европском парламенту и Европском савету доношење прописа којим би се еврорегиони унели у „аки“ (acquis communautaire), како се популарно називају правне тековине ЕУ. Комитет региона, једно од тела ЕУ, снажно је подржало такву иницијативу, али мисли да треба унети у прописе и могућност установљења не само пограничних него и транснационалних еврорегиона. Тиме би ЕУ заокружила уграђивање еврорегионалне сарадње у свој правни систем. Значајно је и то што се истовремено предлаже и доношење финансијских инструмената који би подржали еврорегионе.

У пограничним подручјима Србије основана су четири еврорегиона који обухватају и делове две суседне државе. Ове асоцијације основане су крајем XX или почетком XXI века и још увек ниједна од њих није достигла завиднији степен сарадње. Донекле значајнији вид сарадње су два еврорегиона која спајају две државе (погранична подручја Бугарске и Србије, а односе се на одрживи планински развој „Стара планина“ и заштиту реке, као и друге области сарадње „Нишава“).

Скица 1. Постојећа и потенцијална прекогранична сарадња српских урбаних центара

1) Еврорегион „Дунав-Кереш-Муреш-Тиса“ (ДКМТ) обухвата стару провинцију Баната која се састојала од територије коју данас чине делови Румуније, Мађарске и Србије. Дуго времена је тесна сарадња Сегедина и Темишвара представљала основу за овај вид сарадње. Коначан еврорегион је формиран 1997. године и обухвата северно подручје Србије - Војводину са својих 7 округа и градовима, макрорегионалним и регионалним центрима (Нови Сад, Кикинда, Зрењанин, Панчево, Сремска Митровица, Суботица и Сомбор), територије 4 округа у југоисточној Румунији са већим градовима: Темишвар, Арад, Караш - Северин, и Хунедоара и 4 округа у јужној Мађарској са градовима: Сегедин, Баја, Бекешчаба, Кечкемет. Највећи градови Региона су: Темишвар, Нови Сад, Арад, Сегедин, Суботица, Зрењанин, Панчево, Кечкемет и др. Сарадња ових градова произилази из евидентне сличности подручја све три државе. У погледу историјског и културног развоја те територије су, у неку руку, сличније једна другој, него што свака од

њих има сличности са подручјима својих земаља (Нађ И., и др. 2005). Та чињеница подстиче јачање троугла Кикинда (Србија) - Сегедин (Мађарска) – Темишвар (Румунија) са центром у Кикинди, као могућим моделом интеррегионалне кооперације (Тодоровић М., и др. 2004).

2) Еврорегион „EuroBalkan - Ниш, Софија, Скопље“ формиран је 2002 године и самим својим називом асоцира на сарадњу три велика града Србије (Ниш), Бугарске (Софија) и Македоније (Скопље). Подручје укључује територију на тремећи трију држава: 25 општина у Југоисточној и Источној Србији, односно шири простор од урбаног региона Ниша, округе на територији западне Бугарске у ширем окружењу Софије и ужи појас око Скопља, у Македонији (тремећа Србије, Бугарске и Македоније). Регион обухвата 80 градова и општина које гравитирају ка поменутом три велика града. Како овај простор има изузетно важан геостратешки положај, кључни видови сарадње везују се за изградњу инфраструктуре итд (Димитров М., и др. 2003).

3) Еврорегион „Дунав за XXI век“ основан је на иницијативу градоначелника Зајечара (Србија), Калафата (Румунија) и Видина (Бугарска) (Totev S., Voyadjieva M. 2003). Обухвата простор источне Србије са седиштем у Зајечару, Калафат и неколико општина југозападне Румуније и урбани регион Видина у северозападној Бугарској. Остали градови у Србији су Бор, Неготин, Кладово, Књажевац, Сокобања, Мајданпек и Бољевац. Основни циљ Еврорегиона је да се уложе заједнички напори на челу са три града у решавању најважнијих проблема са којима се суочава тај део Југоисточне Европе. Неке од активности везане су за економски развој и сарадњу, повезивање малих и средњих предузећа, развој и заштиту животне средине и др. (Тошић Б., и др. 2005; Циклушевић Д., 1998).

4) Еврорегион „Дрина-Сава-Мајевица“ обухвата градове Лозница, Шабац Богатић и Мали Зворник у Републици Србији, градове и насеља Бијељина, Зворник, Угљевик, Лопаре и Брчко Дистрикт у Републици Српској, односно у Босни и Херцеговини и општину Жупања у Хрватској. Значајнији градови су Шабац и Лозница у Србији и Бјељина и Брчко у Босни и Херцеговини. Поновни гранични положај Подриња иницирањем интеграционих поцеса добија условне карактеристике периферности (Тошић Б., Тодоровић М., 2008). Ово подручје не сме да буде подручје раздвајања, већ треба да пружи предност за сарадњу (Стојков Б. 2004). Циљ региона кога су формирали поменути градови 2003. године је стабилизација и даљи развој сарадње између Босне и Херцеговине, Србије и Хрватске.

Закључак

Трансгранична сарадња градова у савременој Европи, представља један од најразвијенијих модалитета не само сарадње између појединих делова суседних држава, већ и један од најефикаснијих инструмената повезивања тих држава са ширим окружењем. Овај (сложени) облик регионалне диференцијације и развоја у западном делу континента је веома развијен. За разлику од овог дела континента, у његовом источном и југоисточном делу настанак трансграничне сарадње региона и градова, у већини случајева, је резултат иницијатива ЕУ, која и финансијски максимално подржава њихово формирање и консолидацију.

Србија озбиљно касни, како с процесом регионалне диференцијације и регионалних веза с окружењем, тако и с укључивањем у формирање трансграничних облика урбане сарадње, посебно у својим западним и јужним деловима. Чврсти облици трансграничног регионалног повезивања градова Србије с окружењем важни су и због чињенице да су државне границе у овом простору веома слабо транспарентне и да представљају озбиљну (наслеђену, али и новостворену) препреку, како развоју комплексних веза између појединих целина тако и укупној стабилизацији (политичкој, економској, социјалној) овог простора.

Паралелно, овако ”тврде” границе, посебно оне између Србије и новоформираних држава (република некадашње СФРЈ), ”пресекле” су ранији функ-ционални простор

градова, и створиле нову, вештачку, баријеру, која је, не само успорила, већ и зауставила развој градова и њихових гравитационих подручја у новоствореним граничним подручјима у тим земљама. То је један од важних разлога за све државе у овом делу европске макроцелине, а односи се на покретање формирања стварних трансграничних региона и локаних урбаних целина који би имали битну функцију ревитализације покиданих веза и могли би представљати значајног покретача укупног развоја, не само у овом простору већ и у ширем окружењу.

Градови и њихови региони значајно могу допринети не само стабилизацији и интензивнијем развоју овог простора, већ и његовом комплексном повезивању с осталим делом континента, односно могу показати спремност држава у овом делу макроцелине да, у потпуности, прихвате неке од основних принципа ЕУ (сарадња, повезивање, транспарентност граница, и др).

Масовнији вид сарадње српских градова са страним градовима одвија се на принципима братимљења. За сада скромнија сарадња прекограничних градова почела је да се одвија под спољним иницијативама и под иницијативама еврорегионалног повезивања. Овакав тип сарадње градова највише је одмакао на северу Србије, на српско-мађарској граници, захваљујући примеру Суботице и Сегедина.

Идеје за будућу сарадњу прекограничних градова су бројне и комплексне. Директне комуникационе везе (нпр. телефон, факс, интернет адресе) могу бити уређене између граничних општина тако да физичка и правна лица могу размењивати информације квалитетно и брзо колико је то потребно. Затим, могуће је увести посебне траке на међудржавним прелазима за возила са подручја тих региона. Тамо где је могуће и потребно, и у складу са државним законодавствима, визе би требало да се добијају по нижој цени за становништво суседних градова. Коришћење јавних сервиса, као што су библиотеке, позоришта, базени и други спортски објекти и сл. треба да су на исти начин доступни за становништво суседних градова. Неки од важних јавних сервиса које поседује само један од градова (болница, апотеке, аутобуска или железничка станица и сл.) могу у време радног времена или на други прописан начин бити доступни и становницима других суседних прекограничних градова. Важне информације о јавним делатностима и свим другим важним питањима у градовима морају бити публиковане на језику суседне земље како би биле доступне и становништву здруженог града. Коришћење јавних сервиса једне општине од стране суседне општине може се разматрати са становишта економских интереса становништва оба града.

Поред ванпривредних активности, формирањем малих и средњих предузећа и заједничком обуком становништва градова са обе стране границе допринеће се, такође, обостраним интересима развоја природно потенцијално сличних урбаних окружења. Виша фаза сарадње и интереса се односи на израду локалног плана. Сва питања урбанистичког планирања (јавне службе, комунални системи, системи информисања, сродна привредна сарадња, заштита наслеђа и заштита животне средине) се доводе у заједничку везу са питањима планирања суседног прекограничног града.

Наведена комплексна прекогранична сарадња остварива је код градова блиских граници. Трансгранична сарадња братимљених градова Србије могућа је претежно на пољу културе, спорта, образовања и развоја науке, или на основу економске размене и пројеката. Градови треба да изнађу путеве за сарадњу сваке врсте са градовима у окружењу, ако таква сарадња даје обостране позитивне резултате.

У будућем периоду, у складу са циклусом ЕУ 2014-2020, прекогранична сарадња између градова у Србији и других земљама биће омогућена Инструментом за претприступну помоћ, ИРА II. Исти инструмент ће подржати транснационалну сарадњу међу градовима кроз програме "Дунав" и "Јадранско-јонска иницијатива", у које је наша земља укључена.

Литература